

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ

Циклова комісія експлуатації та ремонту авіаційного транспорту

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Теорія теплових двигунів»

обов'язкових компонент

освітньої програми першого (бакалавр) рівня вищої освіти

272 Авіаційний транспорт (Експлуатація та ремонт авіаційного транспорту)

за розділом №3 – «Теорія поршневих двигунів»

за темою №5 – «Будова і ідеальний цикл ПД»

Лекція 23. «Особливості робочого циклу ПД»

Харків 2021

СХВАЛЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.2021 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.09.2021 № 2

СХВАЛЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС зі спеціальних
дисциплін
Протокол від 22.09.2021 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії аеронавігації
Протокол від 30.08.2021 № 1

.

Розробник: викладач циклової комісії аеронавігації Ємець В.В.

Рецензенти:

1. Викладач циклової комісії аеронавігації, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, викладач-методист Тягній В.Г.

2. Завідувач кафедри технологій аеропортів Національного авіаційного університету, д.т.н., професор Тамаргазін О.А.

Розділ 3 Теорія поршневих двигунів

Тема 5. Будова і ідеальний цикл ПД

Лекція 23. Особливості робочого циклу ПД

- 1. Особливості процесу впуску, графічне зображення*
- 2. Ваговий заряд і коефіцієнт наповнення*
- 3. Параметри процесу стискання, графічне зображення процесу*
- 4. Параметри процесу згорання, його параметри*
- 5. Передчасний спалах і детонація*
- 6. Процес розширення – параметри і графічне зображення процесу*
- 7. Процес випуску – параметри і графічне зображення процесу*

Рекомендована література

Основна

Допоміжна

1. Рыбальчик В.С., Поляков С.В., Герасименко В.Ф. Теория поршневых авиационных двигателей. - М., Воениздат МО СССР, 1955
2. Крученюк И.Л., Кеба И.В. Авиационный двигатель М-14В26. - М., Транспорт, 1974.
3. Лабазин П.С. Авиационный двигатель АШ-62ИР. - М. Транспорт, 1974.
4. Лапшин А.М., Анохин П.И. Авиационный двигатель М-14П - М., Транспорт 1976 р.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Особливості процесу впуску, графічне зображення

Процес впускання, тобто заповнення робочого об'єму двигуна паливно-повітряною сумішшю може здійснюється з поданням повітря безпосередньо з атмосфери, або підвищеним тиском за допомогою нагнітача.

В двигунах з карбюратором створення суміші починається в карбюраторі, продовжується у всмоктуючих трубопроводах і закінчується в робочому циліндрі.

В двигунах з безпосереднім уприскуванням палива створення суміші здійснюється в циліндрі, куди подається повітря. Кількість повітря регулюється за допомогою дросельної заслінки.

Регулювання якості паливно-повітряної суміші, тобто співвідношення палива і повітря здійснюється за допомогою карбюратору або паливної апаратури для безпосереднього уприскування.

Клапан впуску відкривається з випередженням, в кінці такту випуску. Це пояснюється:

- по-перше, з метою збільшення заряду свіжою сумішшю за рахунок більшого відкриття клапану до начала такту впуску;
- по-друге, у двигунів з наддуванням свіжа суміш, яка має більший тиск, ніж продукти згорання, витісняє ці продукти з циліндру.

Свіжа суміш, або повітря, поступає в циліндр під дією зниження тиску, який створюється за рахунок руху поршня від ВМТ до НМТ. Тиск суміші p_a в кінці такту при повністю відкритій дросельній заслінці дорівнює:

$$p_a = (0,8 \div 0,9) p \quad (1)$$

де $p = p_0$ (p_0 – атмосферний тиск), або $p = p_h$ (тиск наддування для двигунів з нагнітачем).

Суміш у двигуна з нагнітачем починає надходити до циліндру відразу після відкриття клапану, так як тиск суміші більший, ніж тиск продуктів згорання. При поданні повітря за рахунок тертя у трубопроводі і дросельної заслінки виникає гідравлічні втрати.

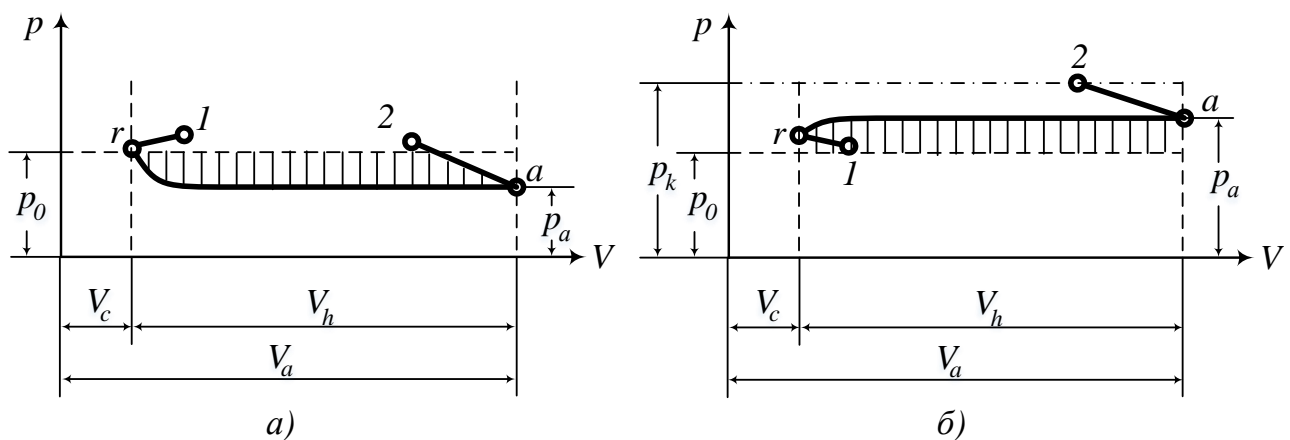

Рисунок 1. Графічне зображення процесу впуску: а) – двигун без нагнітача;

б) – двигун з нагнітачем

На рис.1 показано зображення процесу впуску для двигунів без нагнітача (а) і з нагнітачем (б).

Точка 1 відповідає моменту відкриття, а точка 2 – моменту закриття впускного клапану. Лінія 1-г-а-2 показує зміну тиску суміші в циліндрі в процесі впуску. Для двигуна без нагнітача лінія впуску розташована нижче лінії атмосферного тиску p_0 , а для двигуна з нагнітачем – вище неї, внаслідок наддування.

Розглянемо роботу, яку здійснює поршень за період такту впуску.

У двигуна без нагнітача при руху поршня от ВМТ до НМТ на нього діє сила, що спрямована к ВМТ по осі циліндра із-за різниці тиску:

$$P = (p_0 - p_a) F_{\text{ц}} \quad (2)$$

Робота, що здійснюється поршнем, при руху від ВМТ до НМТ:

$$L_{\text{ен}} = PS = (p_0 - p_a) F_{\text{ц}} S = (p_0 - p_a) V_{\text{ц}} \quad (3)$$

Цієї роботі відповідає заштрихована площа, на рис.1а.

В двигуні з нагнітачем тиск в циліндрі під час впуску більше, ніж тиск в картері. Тому на поршень буде діяти сила, яка спрямована до НМТ:

$$P = (p_a - p_0) F_{\text{ц}} \quad (4)$$

Цієї роботі відповідає на рис.1.б заштрихована площа:

$$L_{\text{ен}} = PS = (p_a - p_0) F_{\text{ц}} S = (p_a - p_0) V_{\text{ц}} \quad (5)$$

Таким чином, в двигуні з впуском з атмосфери від колінчатого валу віднімається робота, яка іде на здійснювання процесу впуску, а в двигуні з нагнітачем колінчатому валу додається додаткова робота за рахунок надлишкового тиску.

2. Ваговий заряд і коефіцієнт наповнення

Ваговим зарядом циліндра називають вагова кількість повітря (суміші), яка поступає і циліндр за час такту впуску і що залишився в циліндр до моменту закриття клапанів впуску. Розрізняють теоретичний і дійсний ваговий заряд суміші.

Теоретичний ваговий заряд суміші (q_T) – це заряд, який може уміститься в робочому об'ємі циліндра при тиску і температурі, що дорівнює тиску і температурі на впусканні в циліндр двигуна:

$$q_T = \gamma_k V_h \quad (6)$$

Дійсний ваговий заряд (q_D) – це заряд, який в дійсності надійшов в циліндр і залишився в ньому.

Відношення дійсного вагового заряду суміші до теоретичного називається коефіцієнтом наповнення:

$$\eta_v = \frac{q_D}{q_T} \quad (7)$$

Для двигунів зі впуском з атмосфери $\eta_v = 0,85 \div 0,9$, а для двигуна з нагнітачем $\eta_v = 1,10 \div 1,12$.

Дійсний ваговий заряд дорівнює: $q_D = \eta_v q_T = \eta_v \gamma_k V_h$.

Коефіцієнт наповнення можливо збільшити вибором фаз газорозподілу і зменшенням гідравлічних витрат.

3. Параметри процесу стискання, графічне зображення процесу

Основне призначення процесу стискання – це створення можливо найкращого використання тепла і отримання більшої роботи газів під час процесу розширення.

Процес стискання починається в НМТ, а закінчується у ВМТ. У дійсному процесі стискання збільшення тиску здійснюється як за рахунок зменшення об'єму циліндра при русі поршня до ВМТ, так і за рахунок збільшення температури суміші. Температура при стисканні зростає приблизно в 1,7...1,9 разів. Тому тиск газу в кінці такту стискання зростає пропорційно добутку степені стискання на підвищення температури, тобто у 8,5 разу при $\varepsilon = 5$ і в 13 разів при $\varepsilon = 7$.

Якщо двигун дроселюється, то тиск p_c знизиться із-за зменшення тиску p_a в кінці впуску.

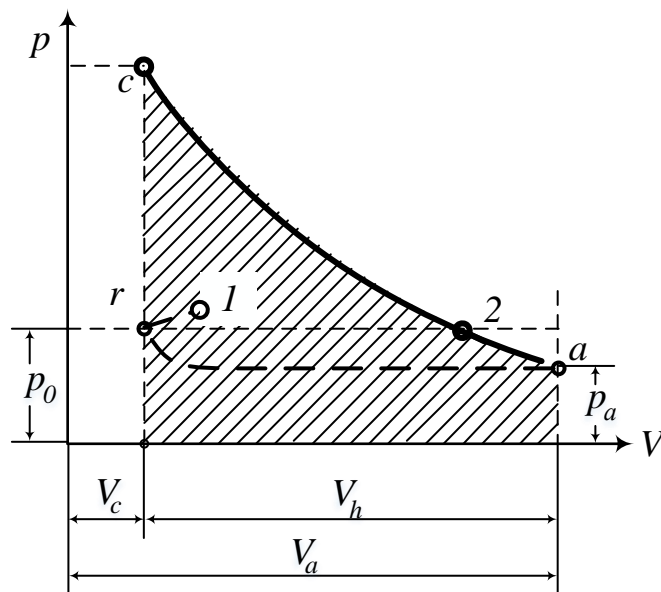

Рисунок 2. Графічне зображення процесу стискання

На рис.2 показано зміна тиску і об'єму суміші під час процесу стискання для двигуна з впуском з атмосфери. Стискання починається в точці a і закінчується в точці c , яка характеризує зміну тиску і об'єму суміші в кінці такту стискання. Лінія $a-2-c$ показує зміну тиску і об'єму суміші в такті стискання. Величина роботи, що витрачена на стискання, показана заштрихованою площею.

4. Параметри процесу згорання, його параметри, випередження згорання

Згорання паливно-повітряної суміші – це хімічна реакція з'єднання елементів, що входять до складу палива, з киснем повітря. При цьому хімічних елементів палива переходять в тепло.

До складу рідкого палива входять такі елементи: вуглець (C), водень (H) і кисень (O). Ваговий склад елементів, що входять до складу палива, яке виражено у вагових долях або відсотках, називається *елементарним складом палива*.

Повне згорання палива може бути повним і неповним.

Повне згорання палива характеризується тим, що весь вуглець з'єднується з

киснем, утворюючи вуглекислий газ, а весь водень з'єднується з киснем, утворюючи воду.

Неповне згорання палива характеризується тим, що частина вуглецю і водню палива окислюються неповністю, в результаті чого крім вуглекислого газу і води, утворюється окис вуглецю і де яка кількість вільного водню.

Найменша кількість повітря, яке необхідно для повного згорання 1 кг палива, називається теоретично необхідної кількістю повітря (L_0). Теплотворна здатність палива (H_u) змінюється майже прямо пропорційно теоретично необхідної кількості палива. Тобто їх відношення приблизно постійно:

$$\left(\frac{H_u}{L_0} \right) \approx 700 \div 710 \text{ ккал/кг повітря}.$$

Кількість повітря, що дійсно надходять для спалювання 1 кг палива, називається дійсною кількістю повітря (L_d).

Відношення дійсної кількості повітря до теоретично необхідної кількості повітря називається *коефіцієнтом збитку повітря*:

$$\alpha = \frac{L_d}{L_0} \quad (8)$$

Коефіцієнт збитку повітря характеризує склад паливо-повітряної суміші може дорівнювати одиниці ($\alpha = 1$), бути менше одиниці ($\alpha < 1$), або більш одиниці ($\alpha > 1$).

Якщо $L_d = L_0 \Rightarrow \alpha = 1$, то така суміш називається теоретичною.

Якщо $L_d < L_0 \Rightarrow \alpha < 1$, суміш називається багатою, а при $L_d > L_0 \Rightarrow \alpha > 1$ - бідною.

Потужність двигуна і його економічність залежить від швидкості і повноти згорання палива.

Процес згорання поділяється на дві стадії: стадія створення фронту полум'я і стадія розповсюдження фронту полум'я.

Тривалість згорання залежить від температури суміші, ступеню стискання, наявності остаточних газів в циліндрі, наявності вихрових рухів суміші, числа обертів колінчатого валу, форми камери згорання і складу суміші.

У нормально працюючого двигуна величина швидкості згорання коливається в межах 20...30 м/сек.

5. Передчасний спалах і детонація

Передчасний спалах відбувається із-за мимовільного, занадто раннього займання суміші від стороннього джерела, а не от електричної іскри. Передчасні спалахи виникають частіше всього при ненормальному температурному режиму двигуна, наприклад, при перегріві головок циліндрів із-за недостатнього охолодження.

На рис.3 показано протікання тиску в циліндрі при нормальному

випередженню запалювання (рис.3а) і при передчасному спалаху (рис.3б).

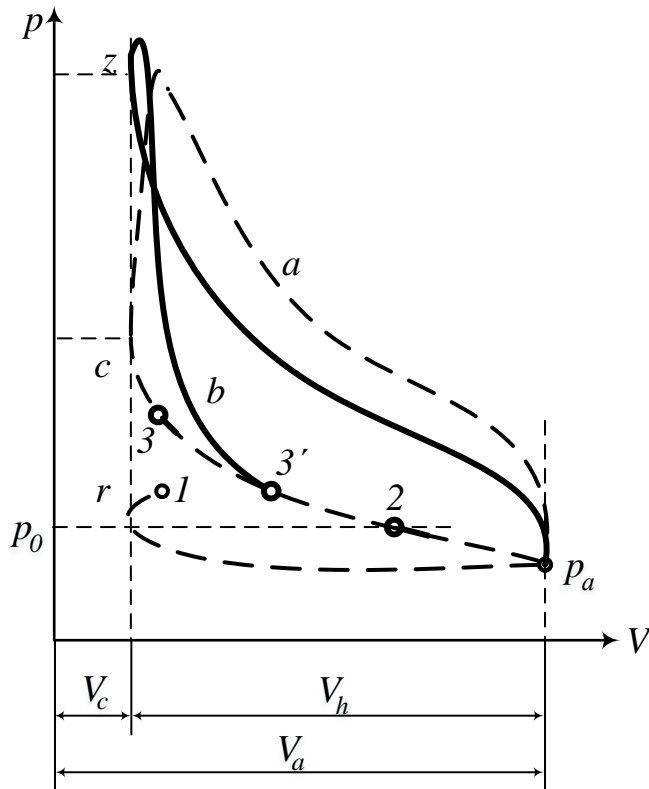

Рисунок 3. Графічне зображення процесу згорання: а – нормальний запал; б – передчасний запал

При нормальному випередженню запалювання, запалювання суміші відбувається в точці 3. При передчасному спалаху суміш запалюється в точці 3' і згорає до приходу поршня у ВМТ. При цьому відбувається значне збільшення тиску, із-за чого збільшується робота, що витрачається на стискання, і «жорстку» роботу двигуна. Робота розширення при цьому зменшується із-за великих втрат тепла в стінки.

Детонацією називається таке згорання суміші, яке відбувається з дуже великою швидкістю (1500...2000 м/сек) що відповідає швидкості згорання вибухових речовин.

Причиною детонацією є виникнення нестійких хімічних з'єднань вуглеводнів, так званих перекисів при високих температурах і тисків в камері згорання.

На виникнення детонації впливають такі фактори:

- збільшення тиску і температури суміші в кінці такту стискання;
- склад суміші;
- сорт бензину, що використовується.

Для підвищення детонаційною стійкістю бензину до нього додають спеціальні присадки (наприклад, тетраетил свинцю з додаванням з'єднань хлору і броду). На форсованих режимах для усунення детонації додатково використовують упорскування води або водно-спиртової суміші.

Тривала робота двигуна з детонацією визиває пошкодження деталей, що веде до аварії двигуна.

6. Процес розширення – графічне зображення процесу

Під час такту розширення газу здійснюють позитивну роботу, переміщаючи поршень в напрямку дії сили тиску газів.

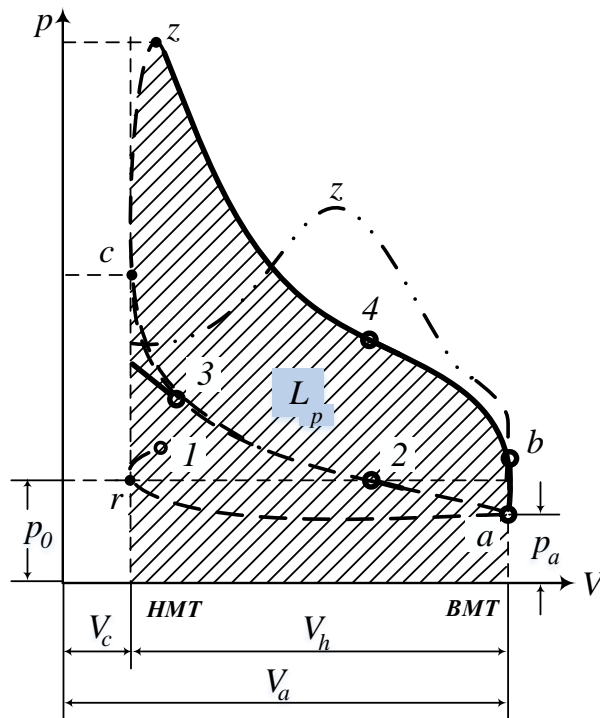

Рисунок 4. Графічне зображення процесу розширення

Графік зміни тиску і об'єму процесу розширення показана на рис.4. Точка **z** характеризує кінець видимого процесу згорання і початок розширення; точка **b** – кінець процесу розширення; 4 – момент відкриття випускного клапану.

Робота розширення показана заштрихованою площею (L_p).

Точка **z** відповідає максимальному тиску, приймається за кінець згорання суміші. В дійсності після точки **z** продовжуються хімічні процеси, що пов'язані з виділенням тепла. Цей процес носить назву *додогорання*. Це пояснюється по-перше тим, що при високих температурах продовжуються процеси окислення вуглецю і водню, по-другому тим, що є нерівномірність співвідношення між паливом і повітрям по об'єму суміші, в результаті чого продовжується процес згорання.

Характер протікання процесу згорання при пізньому запалюванні показано штрих-пунктирною лінією – процес згорання зміщується на такт розширення, що веде до збільшенню температури газів в кінці розширення і в началі випуску, перегріву двигуна і зменшенню потужності.

7. Процес випуску – параметри і графічне зображення процесу

Процес випуску полягає в тому, щоб очистити циліндр від продуктів згорання і підготувати його для чергового впуску суміші. Чим менше продуктів згорання залишиться в циліндрі після процесу випуску, тим більше буде дійсний ваговий заряд циліндру, а значить, потужність двигуна. Процес випуску починається з

моменту відкриття клапану випуску і закінчується в момент його закриття.

Найбільш ефективно очищення циліндру від продуктів згорання відбувається при відкритті в той момент, коли поршень в такті розширення не доходить до НМТ на $40...60^\circ$ по куту повороту колінчатого валу. В цьому випадку до моменту приходу поршня в НМТ значна частина продуктів згорання буде видалена із циліндру через клапан під дією надлишкового тиску всередині циліндра.

Схематичне зображення процесу випуску показано на рис.5. Процес випуску показано лінією **4-b-1-r-5**.

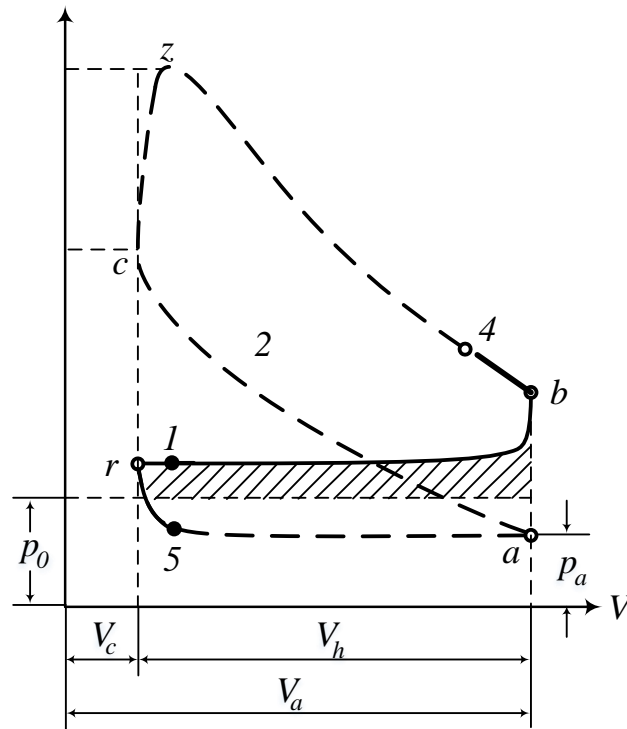

Рисунок 5. Графічне зображення процесу випуску

Точка 4 відповідає началу процесу випуску, а точка 5 – його кінцю. Робота, що витрачена на виштовхування продуктів згорання в такті випуску, дорівнює заштрихованій площі.